

MICAE MEDIAEVALES

*Tanulmányok
a középkori Magyarországról és Európáról*

MICAE MEDIAEVALES

*Tanulmányok
a középkori Magyarországról és Európáról*

SZERKESZTETTE

*Kádár Zsófia, Mikó Gábor,
Péterfi Bence, Vadas András*

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Budapest
2011

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Tanulmányok – Konferenciák
2. kötet

Sorozatszerkesztő
Székely Gábor

A kötet megjelenését támogatta
az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzata

ISBN 978-963-284-223-3
ISSN 2062-2198

A kiadványt tervezte
Kiss Béla
Nyomta és kötötte a Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető: Kovács Jánosné

A tanulmányok szerzői © Csákó Judit, Jakab Péter, Kelényi Borbála,
Mikó Gábor, Péterfi Bence, Rózsa Márton, Somogyi Szilvia,
Szabó Noémi Gyöngyvér, Urbán Máté, Vadas András

A kötet szerkesztői © Kádár Zsófia, Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

Tartalomjegyzék

DRASKÓCZY ISTVÁN – NAGY BALÁZS: Előszó	9
Rövidítésjegyzék	11
CSÁKÓ JUDIT: <i>III. Béla uralkodása a francia területen keletkezett kútfők tükrében</i>	13
JAKAB PÉTER: „Medvekölykök”. Az Orsini család hatalmi stratégiái a késő középkori Itáliában	31
KELÉNYI BORBÁLA: Az öltöztetős Madonna két késő középkori forrás alapján, kitekintéssel a néprajzi párhuzamokra	45
MIKÓ GÁBOR: A Corpus Juris Hungarici és 16. századi törvényhozásunk okleveles emlékei	63
PÉTERFI BENCE: Újabb adalékok Árpád-házi Margit középkori csodáinak sorához	83
RÓZSA MÁRTON: Eretnekek az Alexiasban	107
SOMOGYI SZILVIA: A Hartvik-agenda és a kánonjog	121
SZABÓ NOÉMI GYÖNGYVÉR: Bencés apátságok társadalmi kapcsolatai a 14–16. századi Magyarországon	133
URBÁN MÁTÉ: A mennyei topográfia. Remeterendi és ciszterci tájszemlélet a középkorban a hagiográfiai források és a helynevek tükrében	149
VADAS ANDRÁS: Árvizek a kora újkori Magyar Királyságban. Források és lehetőségek	167
Köszönetnyilvánítás	195
A szerzőkről	197

Table of contents

ISTVÁN DRASKÓCZY – BALÁZS NAGY: <i>Foreword</i>	9
<i>Abbreviations</i>	11
JUDIT CSÁKÓ: <i>The Reign of Béla III in the Narrative Sources of the French Territories</i>	13
PÉTER JAKAB: „ <i>Filii Ursi</i> ”. <i>Power Strategies of the Orsini Family in Late Medieval Italy</i>	31
BORBÁLA KELÉNYI: <i>Dressing Virgin Mary Statues on the Basis of Two Medieval Sources and with References to Ethnographical Analogies</i>	45
GÁBOR MIKÓ: <i>The Corpus Juris Hungarici and the Charter Records of the Hungarian Legislation in the 16th Century</i>	63
BENCE PÉTERFI: <i>Contributions to the Medieval Miracles of Margaret of Hungary</i>	83
MÁRTON RÓZSA: <i>Heretics in the Alexiad</i>	107
SZILVIA SOMOGYI: <i>The Hartvik Agenda and the Canon Law</i>	121
NOÉMI GYÖNGYVÉR SZABÓ: <i>Social Connection of Benedictine Order in 14th–16th-century Hungary</i>	133
MÁTÉ URBÁN: <i>The Heavenly Topography. Landscape Perception of the Cistercians and the Hermit Orders in the Middle Ages as Reflected in Hagiographical Sources and the Place Names</i>	149
ANDRÁS VADAS: <i>Floods in the Hungarian Kingdom in Early Modern Times. Sources and Possibilities</i>	167
<i>Acknowledgements</i>	195
<i>Notes on contributors</i>	197

Rövidítésjegyzék

- ÁMTF Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- ASC AO Archivio Storico Capitolino, Archivio Orsini (Róma)
- ÁÚO Wenzel Gusztáv (szerk.): *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. köt. Pest–Budapest: M. Tud. Akadémia Tört. Bizottmánya, 1860–1874.
- BEK Kt. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár (Budapest)
- Csánki Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V. köt. Budapest: MTA, 1890–1913. repr. Budapest: Állami Könyvtérjesztő Vállalat, 1985.
- DRH 1301–1457. Franciscus Döry – Georgius Bónis – Vera Bácskai (szerk.): *Decreta regni Hungariae 1301–1457*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 11.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976.
- DRH 1458–1490. Franciscus Döry – Georgius Bónis – Geisa Érszegi – Susanna Teke (szerk.): *Decreta regni Hungariae 1458–1490*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 19.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.
- Gombos Albinus Franciscus Gombos: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCCI*. I–IV. köt. Budapest: Szent István Akadémia, 1937–1943. repr. Budapest: Nap Kiadó, 2005–2011.
- Erd. Okm. Jakó Zsigmond (szerk.) – Hegyi Géza – W. Kovács András (közreműk.): *Codex Diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia*. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–III. köt. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 26., 40., 46.) Budapest: MOL, 1997–2008.
- Fejér Georgius Fejér (szerk.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. köt. Buda: Typis Typogr. Regia Universitatis Ungaricae, 1829–1844.
- KmJkv Jakó Zsigmond (szerk.): *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei* (1289–1556). I–II. köt. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 17.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.

- KMTL Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994.
- MaMúL Kőszeghy Péter (főszerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. I–XI. köt. Budapest: Balassi Kiadó, 2003–2011.
- MGH SS Ottavio Clavuot – Hartmut Hoffmann – Oswald Holder-Egger – Walter Koller – Felix Liebermann – Christian Lohmer – Klaus Naß – August Nitschke – Reinhold Pauli – Georg Heinrich Pertz – Franz-Josef Schmale – Irene Schmale-Ott – Martina Stratmann – Georg Waitz – Wilhelm Wattenbach (szerk.): *Monumenta Germaniae historica. Scriptores*. I–XXXIX. köt. Hannovera–Lipsia: Impensis bibliopolii (aulici) Hahniani, 1826–2009.
- MOL Magyar Országos Levéltár (Budapest)
- MOL DF Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti Gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- MOL DL Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti Gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
- Mon. Vat. Ipolyi Arnold – Fraknói Vilmos – Pór Antal – Fejérpataky László (szerk.): *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*. I–IX. köt. Budapest: [k. n.], 1884–1909. repr. Budapest: METEM, 2000–2001.
- OSzK Kt. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (Budapest)
- PL Jacques-Paul Migne (szerk.): *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. 1–221. köt. Lutetiae Parisiorum: Garnier, 1844–1865.
- PRT Erdélyi László – Sörös Pongrácz (szerk.): *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története*. I–XII/B köt. Budapest: Szent-Benedek-Rend, 1902–1916.
- Zichy Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Kammerer Ernő – Döry Ferenc – Lukcsics Pál (szerk.): *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára*. I–XII. köt. Pest–Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1871–1931.
- ZsO Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori Oklevéltár*. I–XI. köt. (1387–1424) (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49.) Budapest: Akadémiai Kiadó – Magyar Országos Levéltár, 1951–2009.

Újabb adalékok Árpád-házi Margit középkori csodáinak sorához*

Bevezetés

ÉLETÉBEN ÉS KEGYELEMTELJES halála után is sok csoda tette híressé mind a mai napig, amelyek megmutatták, hogy feddhetetlenül, vallásosan és szentül élt. Szükségtelennek tartom, hogy ezen a helyen megemlítssem ezeket a csodákat, mivel belátom, hogy szándékom ellenére túlzottan eltértem azon dolgok elbeszélésétől, amelyeket érinteni akartam”¹ – ekképp zárta Petrus Ransanus Árpád-házi Margitról szóló, meglehetősen hosszúra sikeredett kitérőjét az *Epithoma rerum Hungararum* című művében. A domonkosrendi szerző 1488–1490 között Beatrix királyné megbízására készített munkája természetesen bőven támaszkodott korábbi legendákra, krónikákra és nem utolsósorban kortárs visszaemlékezésekre.² Azt csak találgathatjuk, hogy Ransanus a 13. századi vizsgálati jegyzőkönyvben és a Margit-legendákban megőrzött esetek mellett (akár valamiféle feljegyzés alapján, akár hallomásból) ismert-e olyan csodás történeteket, amelyek saját korához kötődtek.

Az elmúlt évtizedek Margit-kutatásában elsősorban nem a sokszor elakadó kano-nizációs kísérletek forrásanyagának feltárása vagy épp a fenti idézet mögött húzódó

* A dolgozattal kapcsolatos javaslaikért, segítségükért hálás köszönetem témavezetőmnek, Draskóczy István professzor úrnak, valamint Érszegi Géza és Klaniczay Gábor professzor uraknak, továbbá Lakatos Bálintnak, Neumann Tibornak és Spekner Enikőnek. – A könyvészeti kutatásokat az ELTE BTK-n elnyert TÁMOP-pályázat („Európai Léptékkkel a Tudásért” TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR pályázat: „Kultúrák közötti párbeszéd” alprojekt) támogatásával végeztem.

¹ „Claruit et vivens post pium ipsius obitum in hanc usque diem multis variisque miraculis, quibus ipsam innocenter et religiose sancteque vixisse manifeste demonstratum est. Ea miracula supervacaneum existimavi, quae hoc loco a me commemorantur, cum satis intelligam me praeter meum institutum nimium excessisse a narratione rerum, quas perstringere decreveram” – Petrus Kulcsár (szerk.): *Epithoma rerum Hungararum. Id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus*. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, Series nova II.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 131. (XVI, 103–105.) A magyar fordítás: Blazovich László – Sz. Galánthai Erzsébet (ford., jegyz.): Petrus Ransanus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. (Millenniumi magyar történet. Források) Budapest: Osiris Kiadó, 1999. 101.

² Petrus Ransanus: *A magyarok i. m.* 204–208.

tartalom értelmezése volt a cél, a kutatók figyelme sokkal inkább a Margit-legendákra, a fennmaradt vizsgálati jegyzőkönyvre, illetve a két forráscsoport közötti kapcsolatra irányult – európai kitekintésben.³ Fraknoi Vilmos és Némethy Lajos nyomába kevesen eredtek, ami nem is csodálható, hiszen a két szerző igen kiterjedt kutatást folytatott mind római, mind pedig magyarországi levéltárakban. Ketten a domonkos rendtörténész Ferrarius, illetve a jezsuita Pray György munkáiból és saját adataikból egy egészében máig érvényes (csupán néhány részletében módosított) történeti hátteret rajzoltak meg. Fraknoi ez irányú munkásságának legismertebb része a 18. századi másolatok (elsősorban a gyulafehérvári Batthyaneumban található példány) alapján kiadott 1276. évi tanúkihallgatási jegyzőkönyv.⁴

³ Pl. Lovas Elemér: Boldog Margit történetének részletes forráskritikája. In: *A Pannonhalmi Főapátság Főiskolai Évkönyve az 1915–1916-diki tanévre*. Pannonhalma: [k. n.], 1916. 203–346.; Mályusz Elemér: Árpádházi Boldog Margit. A magyar egyházi műveltség problémája. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére*. 1933. október. 7. Budapest: [k. n.], 1933. 341–384.; Böle Kornél: Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. (A Szent István Akadémia Hittudomány-bölcséleti Osztályának felolvasásai III. 1.) Budapest: Szent István Akadémia, 1937.; Lovas Elemér: *Árpádházi Boldog Margit élete*. Budapest: Szent István Társulat, [1939]; Uő: Árpádházi B. Margit első életrajzának írója – Marcellus. In: *A pannonhalmi főapátsági Szt. Gellért főiskola évkönyve az 1941/2. tanévre*. Pannonhalma: [k. n.], 1941. 21–85.; Klaniczay Tibor – Klaniczay Gábor: *Szent Margit legendái és stigmái*. (Irodalomtörténeti füzetek 137.) Budapest: Argumentum Kiadó, 1994.; Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest: Balassi Kiadó, 2000.; Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit és a domonkos hagiográfia. Garinus legendája nyomán*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2005.; Klaniczay Gábor: Margit-legendák. In: *MaMűL VII.* 282–286.

⁴ Sigismundus Ferrarius: *De rebus Hungaricae provinciae ordinis praedicatorum partibus quatuor et octo libris distributi commentarii*. Viennae: Matthaei Formicae, 1637. 222–390. (= Borsa Gedeon – Dörnyei Sándor – Szálka Irma [szerk.]: *Régi magyar könyvtár. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*. III. köt. Pótlások, kiegészítések, javítások. 4. füzet. Budapest: OSzK, 1993. 1228. 7594. sz.); Georgius Pray: *Vita S. Elisabethae viduae landgraviae Thuringiae, ducis Saxoniae, Hassiae principis et comitis palatinae, nec non B. Margaritae virginis, quarum illa Andreae II., haec Belae IV. Hungariae regum filia erat*. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici Societatis Jesu, 1770. 219–249.; Némethy Lajos – Fraknoi Vilmos: *Adatok Árpádházi Boldog Margit ereklyéinek történetéhez. Újabb adatok Árpádházi Boldog Margit cultusa és canonisatiója történetéhez*. Budapest: Rudnyánszky A. könyvnyomdája, 1884. – A 13. századi jegyzőkönyv kiadása: *Monumenta Romana episcopatus Vespriensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára*. I–IV. köt. Edita a Collegio Historicorum Hungarorum Romano. Budapest: [Franklin], 1896–1907. I. 163–383. 198. sz. (Inquisitio super vita, conversatione et miraculis beatae Margarethae virginis, Belae IV. Hungarorum regis filiae, sanctimonialis monasterii virginis gloriosae de insula Danubii, ordinis Praedicatorum, Vespriensis diocesis). Magyar fordítása: Bellus Ibolya – Szabó Zsuzsanna (ford.): *Árpád-házi Szent Margit legrégebbi legendája és szentté avatási pere. Boldog Margit élettörténete. Vizsgálat Margit szűznek életéről, magatartásáról és csodatetteiről*. Budapest: Balassi Kiadó, 1999. 59–306. (Szabó Zsuzsanna munkája) – A kolostorban végzett régészeti kutatások legfrissebb összefoglalása: Iránsz Melis Katalin: *A Budapest-Margit-szigeti középkori királyi udvarhely és a domonkos apáca kolostor kutatása. Régészeti, történeti adatok*. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon*. I–II. köt. Budapest: MTA Régészeti Intézete, 2010. I. 421–437.

Az eddigi ismeretek kiegészítése korántsem lehetetlen és reménytelen feladat: a 17–18., sőt a 19. századi kísérletek esetében inkább szisztematikus kutatásokra lenne szükség. Ezek részletei ugyanis – bármennyire hihetetlen – feldolgozóra várnak.⁵ Sajnos Margit 1943. évi szentté avatásakor sem került sor arra, hogy a teljesség igényével felderítsék a korábbi kanonizációs törekvéseket.⁶ Nemcsak a kora újkor, újkor esetében számolhatunk akár újabb, mindeddig nem ismert fejezettel, hanem a középkori századok is tartogathatnak meglepetéseket. Néhány éve például Otfried Krafft jóvoltából újabb oklevéllel gyarapodott a középkori források sora.⁷

A jelek szerint a Margit-kutatók figyelmét mindezidáig elkerülte az Orsini család levéltára (*Archivio Orsini*), amelynek az egyik felét 1904 óta a római Archivio Storico Capitolinóban őrzik, míg a családi iratok másik, később eladott része 1965-ban a tengerentúlra, a Los Angeles-i Charles E. Young Research Library-be (University of California) került.⁸ A családi levéltárra és a benne őrzött, magyar szempontból is igen fontos oklevelekre kutatói szerencsének köszönhetően buk-

⁵ Antonio Sartori 1640-es évekbeli fáradozásaira újabban: Tusor Péter: A magyar egyház és a Sacra Rituum Congregatio a katolikus reform korában. A kongregáció alapításától 1689-ig. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 11, No. 1–2 (1999): 33–64., kül. 41–50., ill. Uő: Magyar szentek liturgikus tisztelete és a római Sacra Rituum Congregatio a korai újkorban. In: Beke Margit (szerk.): *Szentjeink és nagyjaink Európa kereszténységéért. A Vatikáni Kiállítást Előkészítő Bizottság, az Esztergomi–budapesti Főegyház-megye Egyháztörténeti Bizottság és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem által rendezett történész konferencia előadásai 2000. május 4–5.* (Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis I.) Budapest: Esztergom–budapesti Főegyház-megye Egyháztörténeti Bizottság, 2001. 107–115. – A 18. századra Némethy Lajos – Fraknói Vilmos: *Adatok i. m. mellett I. még: Békési Emil: Árpádházi b. Margit canonisatiójának ügye a XVIII. században. Új Magyar Sion* 13 (1882): 801–811.; Böle Kornél: *Árpádházi Boldog Margit i. m.* 7–8.

⁶ Vö. *Inquisitio iussu sanctissimi domini nostri Pii Papae XII peracta de vita Beatae Margaritae ab Hungaria sanctimonialis ordinis praedicatorum deque cultu ei praestito.* (Sectio historica [Sacra Rituum Congregatio] Vol. 30) [Città del Vaticano]: Typis Polyglottis Vaticanis, 1943.

⁷ Otfried Krafft: Árpád-házi Szt. Margit szentté avatási perének 1379-es újrafelvétele. *Századok* 140, No. 2 (2006): 455–464. – Erzsébet királyné 1379. évi kérelmének máshol is maradhatott nyoma, ugyanis a 17. század közepének szentté avatási kísérletét részletesen dokumentáló Sartori-féle jelentés is szól erről az esetről („1380. circa expeditur bulla b. Urbano VI ad instantiam Elisabethae senioris Hungariae Reginae pro nova commissione ad effectum Canonisationis”). Böle Kornél: Árpádházi Boldog Margit i. m. 6. – A Sartori-féle jelentés részben kiadva: *Inquisitio i. m.* 211–226.

⁸ Vö. Luigi Guasco: *L'Archivio di casa Orsini. Gli Archivi Italiani. Rivista quadrimestrale di archivistica e di discipline ausiliari* 8, No. 3 (1921): 65–70.; Luigi Guasco: *L'Archivio Storico Capitolino.* (Quaderni di Studi Romani 2) Roma: Reale Istituto di Studi Romani, 1946. 38–42.; Franca Allegrezza: *Formazione, dispersione e conservazione di un fondo archivistico privato. Il fondo diplomatico dell'archivio Orsini tra medioevo et età moderna. Archivio della Società Romana di Storia Patria* 114 (1991): 77–99.; Antonella Mazzon: *Il fondo diplomatico e la sezione degli statuti dell'Archivio Orsini presso l'Archivio Storico Capitolino. Archivio della Società Romana di Storia Patria* 128 (2005): 35–64., kül. 35–41. – Az Amerikai Egyesült Államokban őrzött anyag részletes katalógusa: Guendalina Ajello Mahler (szerk.): *Finding Aid for the Orsini Family Papers, ca. 1150–1950 (bulk 1500–1900).* Kézirat. Los Angeles: UCLA Library, Department of Special Collections, 2007. Online dokumentum: <http://www.library.ucla.edu/libraries/special/scweb/> (Letöltés ideje: 2011. október 19.)

kantam rá, amelyeket részben digitális másolatok formájában, részben a helyszínen eredetiben tanulmányozhattam.⁹ Összesen hat eredeti dokumentumról van szó: négy kifogástalan állapotú oklevél, a maradék kettő komolyan megrongálódott, ezek sokszor elmosódó szövegét esetleg modern technikák segítségével lehetne jobban olvashatóvá tenni. Mind a hat esetben hártára íródott a szöveg, és egy kivételével mindig egy-egy pecséttel látták el az okmányt. A kivételt Imre váradi püspök és a váradi káptalan közösen kiadott oklevele jelenti: ezen a vágások alapján két, egy-egy hártaszalagra nyomott pecsét függhetett (nyilván külön Imréé és külön a káptalané). A fordultatos évszázadok során a befüggesztésre használt zsinór, (a váradi kiadványnál) a hártaszalag, illetve az azokon lógó pecsétek elenyésztek. A tartalmi vizsgálat után hamar kiderült, hogy átírásokkal együtt összesen tizenhárom dokumentumról van szó – az egyik ugyanis további hét korábbi kiadványt őrzött meg. Keletkezési idejüket figyelembe véve két csoportot lehet elkülöníteni. X. Gergely pápa napra pontosan keltezhető (1272. május 4.), valamint Imre váradi püspök és a váradi káptalan közösen kibocsátott, datálatlan oklevele egyaránt a szentéletű királylány kanonizációjának közvetlen előmozdítására születtek.¹⁰ Ezzel szemben az 1460–1467 között keletkezett, 11 darabból álló együttes a kanonizációs kísérleteknek egy másik oldalával ismertet meg bennünket: az oklevelekben egy-egy, a budai káptalan előtt tett bevállás olvasható, amelyek egyaránt Margitnak köszönhető csodás eseményekről tanúskodnak.¹¹

Mivel a magyar és a nemzetközi szakirodalomban nem találtam nyomukat,¹² ezért érdekesnek és fontosnak találtam a velük való foglalatосkodást. A két korai oklevél elemzését, a források szövegét, valamint a proveniencia problematikáját nem ebben a tanulmányban, hanem egy közeljövőben megírni kívánt dolgozatban szeretném közzétenni. A jelen, a leletek jelentőségéhez képest rövid írás az 1460-as években kelt oklevelek tartalmát kívánja bemutatni.

⁹ A másolatok beszerzése és/vagy az egyhetes római kutatásom során nyújtott rengeteg önzetlen segítségért az Archivio Storico Capitolino munkatársainak (különösképpen Daniela Ronzittinek), továbbá (betűrendben) E. Kovács Péternek, Mihalik Béla Vilmosnak, Tóth Gábor Mihálynak tartozom köszönettel.

¹⁰ ASC AO Pergamene: II. A. XI. no. 8 (eredeti), ill. II. A. IX. no. 54 (eredeti).

¹¹ ASC AO Pergamene: II. A. XVII. no. 42, ill. II. A. XVII. no. 107, II. A. XXXV. no. 4, II. A. XXXV. no. 40. Részletesebben l. a tanulmány végén lévő 1. táblázatot!

¹² Jóllehet Cesare de Cupisnak az Orsini-levéltárról készített kivonatai között megtalálható a jelen tanulmány tárgyát képező oklevelek egy része is. Vö. Uő: *Regesto degli Orsini specialmente per quanto si riferisce al loro dominio feudale negli Abruzzi e dei Conti di Anguillara. Bollettino della Società di Storia Patria Anton Ludovico Antinori negli Abruzzi* Ser. II, 14 (1902) – Ser. II, 21 (1909), *Bollettino della Regia Deputazione Abruzzese di Storia Patria* Ser. III, 1 (1910) – Ser. IV, 28–29 (1937–1938) – a pontos hivatkozásokat a közeljövőben megjelenő forrásközlő tanulmányomban fogom megadni. Köszönöm Preisz Noéminek, hogy eljuttatta hozzám a vonatkozó közlemények másolatát.

Előzmények

IV. Béla lánya, Margit 1270. január 18-án¹³ visszaadta lelkét Teremtőjének. Többen állították, hogy már életében csodás események történtek vele: több rendtársát, illetve világiakat is meggyógyított, de bizonyos esetekben a természetre is befolyást tudott gyakorolni, képes volt nagy fájdalmat eltűrni. Néhányak tanúsága szerint halálát is rendkívüli események övezték, amelyeknek száma igazán a halála után nőtt meg. Deák Viktória Hedvig az 1276. évi tanúkihallgatási jegyzőkönyv és a legendák alapján 27 olyan esetet regisztrált, amelyek a királylány életében történtek. Halálához kapcsolódóan 7 személy számolt be csodáról. Az összesen 119 esetből 86 *post mortem* következett be.¹⁴

Biztosak lehetünk benne, hogy a csodás történetek ilyen számban nem maradtak volna korunkra, ha a királylány halála után annak fivére, V. István, majd unokaöccse, IV. (Kun) László nem karolta volna fel a kanonizáció ügyét. Az első vizsgálatok 1272 júliusában kezdődtek – Fülöp esztergomi érsek, Fülöp váci, később, annak elhalálózásával Lodomér váradi püspök, továbbá a bakonyi (azaz a zirci) ciszterci apát vezetésével. A Marcellus által írt legenda alapján azt sem lehet kizárni, hogy még 1274-ben is zajlottak kihallgatások. Az első vizsgálat kezdő évét Otfried Krafft módosította 1271-ről 1272-re. V. Ince 1276-ban kibocsátott Dudum ex parte kezdetű pápai bullájában elődjét, Gergely pápát nevezte meg a kihallgatás elindítójaként.¹⁵ Az 1271 szeptemberében megválasztott, 1272 márciusában megkoronázott egyházfő azonban nem kezdeményezhette 1271 júliusában az első vizsgálatot, mint ahogy Fraknoi állította. Ha azonban ehelyett 1272. júliusi keltezészt feltételezünk, az ellentmondásokat is elkerülhetjük.¹⁶ Otfried Krafft érvelésének helyességét az általam megtalált oklevélegyüttes legkorábbi darabja, X. Gergely 1272. május 4-én kelt oklevele igazolja: a pápa megparancsolta az esztergomi érseknek, a váci püspöknek és a bakonyi (zirci) ciszterci apátnak, hogy tartsanak

¹³ Halálának helyes datálásához: Dümmerth Dezső: Árpádházi Szent Margit halála és a legendák. *Irodalomtörténeti Közlemények* 76, No. 5–6 (1972): 617–620.

¹⁴ A csodák csoportosítására: Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 419–454. (86–25–8), ill. némileg eltérő számokkal (86–27–7): Uő: Árpád-házi Szent Margit csodái. In: Illés Pál Attila – Zágorhidi Czigány Balázs (szerk.): *A domonkos rend Magyarországon*. (Művelődéstörténeti műhely: Rendtörténeti konferenciák 3.) Piliscsaba–Budapest–Vasvár: PPKE BTK–METEM–DRGY, 2007. 31–45.

¹⁵ *Monumenta Romana i. m.* I. CIX., 160–161. 197. sz. – A magyar nyelvű Margit-legendában is ugyanezt olvashatjuk. Dömötör Adrienne – Pólya Katalin (átír., jegyz.) – P. Balázs János (bev.): *Szent Margit élete* (1510). (Régi magyar kódexek 10.) Budapest: [MTA Nyelvtudományi Intézete], 1990. 279. (61r, 121. p.: 8–19. sorok)

¹⁶ A Fraknoi-féle álláspont (1271 júliusa): *Monumenta Romana i. m.* I. CX., ill. annak revíziója: Otfried Krafft: Árpád-házi Szt. Margit i. m. 455. 3. jegyz.

tanúkihallgatást, amelynek során megadott szempontok szerint vizsgálják meg Árpád-házi Margit életét.¹⁷

Újabb vélemények szerint az első eljárást nem kudarcként, sokkal inkább helyi vizsgálatként kell értelmezni, amelynek (természetes) folytatásaként került sor 1276 júliusa és októbere között a tanúk és körülmények teljes körű, helyszíni felmérésére (*inquistio/informatio in partibus*) – Umberto Bianchi és De la Corre pápai legátusok felügyelete mellett,¹⁸ akik 1276 őszén be is mutatták a vizsgálati jegyzőkönyvet a pápának.¹⁹ A tanúkihallgatások elrendelésétől annak néhány hónappal későbbi befejeztéig két pápa (V. Ince, V. Adorján), majd 1277 májusában utóduk, XXI. János is elhunyt, a következő két évtizedben pedig hat egyházfőt választottak meg. A sokszori megszakítottság pedig semmiféleképpen sem válhatott az ügy javára.²⁰

Árpád-házi Margit kanonizációja nem merült azonban feledésbe. Szórványos adataink vannak arra vonatkozóan, hogy az ügy magasabb szinteken, a magyar királyi udvarban is támogatókra talált: 1306-ban²¹ és 1379-ben.²² Imre váradi püspök és a váradi káptalan frissen felfedezett, keltezetlen kérvénye²³ az írásképe és a váradi püspökök archontológiája alapján egyértelműen a 13–14. század fordulóján élt Imréhez (1297–1317) köthető.²⁴ A további pontosítás az *inscriptió*-ban lévő rövidítés alapján lehetséges: Kelemen pápa az oklevél címzettje. Csakis V. Kelemen jöhet szóba, aki 1305–1314 között ült Szent Péter trónján.²⁵ A kérvénynek 1305–1314 között kellett íródnia, vagyis az oklevél az említett 1306. évi adattal, egy András nevű domonkosnak a pápai udvarban tett követségével függhet össze. Ennek legfőbb célja éppen az Árpád-házi királylány szentté avatásának előmozdítása volt.

¹⁷ ASC AO Pergamene: II. A. XI. no. 8. Az oklevél írásképe egyértelműen 13. századi, tehát nem lehet későbbi Gergely pápa (XI. Gergely: 1370/71–1378, XII. Gergely: 1406–1415) kiadványa. Conradus Eubel: *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. I–VI. köt. Monasterii, Librariae Regensbergianae, 1913–1967². I. 21., 31. – A vizsgálóbizottságra még: Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 273–274.

¹⁸ Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 277–280.; Klaniczay Gábor: Kísérletek Árpád-házi Szent Margit szentté avatására a középkorban. *Századok* 140, No. 2 (2006): 447.

¹⁹ *Monumenta Romana i. m.* I. 384. 199. sz.

²⁰ A kudarc lehetséges okaira: Orbán Imre: Megjegyzések Árpád-házi Szent Margit sikertelen szentté avatási eljárásaihoz. In: Beke Margit (szerk.): *Szentjeink és nagyjaink i. m.* 83–92.

²¹ *Monumenta Romana i. m.* I. CLII., ill. Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége i. m.* 260.

²² Otfried Krafft: Árpád-házi Szt. Margit i. m. 456–464.

²³ ASC AO Pergamene: II. A. IX. no. 54.

²⁴ Bunyitay Vince: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I–IV. köt. Nagyvárad: Franklin Társulat, 1883–1935. I. 159–165.; Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. I–II. köt. (História könyvtár: Kronológiák, adattárak 5.) Budapest: MTA TTI, 1996. I. 76.; Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája, 1000–1301*. Budapest: MTA TTI, 2011. (História könyvtár: Kronológiák, adattárak 11.) 99.

²⁵ Conradus Eubel: *Hierarchia catholica i. m.* I. 13.

A Mátyás-féle kanonizációs kísérlet

Maga a tény, hogy Mátyás uralkodásának elején ismét felkarolta az Árpád-házi királylány perét, már több évszázada ismert.²⁶ A 17. században élt domonkos rendtörténész, Sigismundus Ferrarius is forgatta az erre vonatkozó forrásokat, amelyekre egyébként a pozsonyi jezsuita Némethi Jakab irányította rá a figyelmét.²⁷ Többszöri, viszontagságos tulajdonoscseré után jelenleg a Magyar Országos Levéltárban őrzik azt a kötetet (mostani nevén a Héderváry-kódexet), amelyben fennmaradt a magyar király ez ügyben kelt két kérvénye.²⁸ Leveleskönyvről lévén szó, a stílus szempontjából kevésbé lényeges keltezését általában elhagyták.

A két dokumentum vélhetően egy időben keletkezett. Az egyik II. Piushoz, a másik pedig a bíborosi kollégiumhoz szól. Az egyházfőnek címzett darab datálására a legbiztosabb fogódzót (vagyis a *terminus ante quem*-et) a pápa 1464. augusztusi halála jelenti. Alsó határukak Fraknoi Vilmos az 1462. évben állapította meg, valószínűleg a Héderváry-kódex más dokumentumainak biztosan keltezhető eseményei alapján. A két levélnek létezik egy 1729. évi kéziratos másolata is. Azért érdemes figyelmet a pápának szóló oklevél ekkori átirata, mivel a *datatio* bővebb a középkori példányoknál, egy 1463-as évszám áll a diploma végén. E két másolat valójában Pálffy János levelének mellékletét alkották, forrásukat a levélíró megadta („*paria literarum [...] ex Ephemeridibus Dominicano-sacris thomi primi descriptarum*”). Nagy biztonsággal állítható, hogy maga Pálffy (vagy egyik szolgája) Friedrich Steill munkáját használta, amelyben az egyházfőhöz szóló kérvény végén hasonlóképpen az 1463. év szerepel.

²⁶ Legutóbb erre: Gábor Klaniczay: *Matthias and the Saints*. Kézirat (megjelenés alatt a 2008. május 20–25. között Budapesten megrendezett *Matthias Rex 1458–1490. Hungary at the Dawn of the Renaissance* c. nemzetközi konferencia kötetében). Köszönöm Klaniczay Gábor professzor úrnak, hogy önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta a tanulmány kéziratát.

²⁷ Sigismundus Ferrarius: *De rebus Hungaricæ i. m.* 379–380. – Talán még a pozsonyi jezsuiták könyvtárában használta maga Kaprinay István is, és nem Ferrariustól emelte át a dokumentumokat. A pontos adatokat l. 32–33. jegyz.

²⁸ MOL DL 50 404. Színes facsimiléje: *Héderváry-kódex. Mátyás király leveleskönyve a Héderváry család egykori könyvtárából*. Budapest: MOL, 2008. – Itt jegyzem meg, hogy írásképe alapján a 16. század első évtizedeire datálható kötet (*Epistolae Matthiae Corvini et Uladislai II. regum Hungariae*; MOL DF 290 345.) is tartalmazza a két kérvényt. Ez a leveleskönyv valószínűleg megegyezik azzal a példánnyal, amely a 18. század elején Haager Ferenc kamarai titkár tulajdonában volt. Vö. Fraknoi Vilmos (szerk.) – Mayer Gyula (repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei. Külügyi osztály, 1458–1490*. I–II. köt. Budapest: MTA, 1893–1895. repr. Budapest: Nap Kiadó, 2008. 10. (régi: I. VIII.) – A Magyar Országos Levéltár okleveleit az interneten elérhető digitalizált másolatok formájában használtam: Rácz György (szerk.): *Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2010. Online dokumentum: <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a100323.htm?v=pdf&a=start> (Letöltés ideje: 2011. október 19.)

Sajnos a forrásokat a szerző nem tüntette fel.²⁹ Véleményem szerint Steill e dokumentum esetében is – hasonlóan más, Margit kultuszához kapcsolódó írott emlékekhez (pl. Margit-officium) – Ferrarius munkájából merített, ahogy máshol többször meg is jegyzi. Jelen esetben a bíborosi kollégiumnak küldött kérvény után szereplő mondat alapján foghatunk gyanút, amely nagy hasonlóságot mutat egy Ferrariusnál olvasható megállapítással. Nevezetesen a két dokumentumot Márk tinnini püspök juttatta el Rómába. Az olasz rendtörténész közlése alapján tudjuk, hogy ezt a feltevést (1463–1464 körüli keltezéssel) Némethi Jakab pozsonyi jezsuita fogalmazta meg. Az eredeti leveleskönyvben hiába keresnénk ilyen megjegyzést.³⁰ Ha hipotézisünk helyes, akkor a másolás során talán mindössze figyelmetlenségből kerülhetett az (oda nem illő) évszám a dátumsorba. Márk püspök római követségét kétségtől tetszetős lenne a kanonizáció ügyével összekapcsolni, azonban ennek igazolására nem rendelkezünk más forrásokkal.³¹

A két kérvényből rendkívül kevés konkrétumot tudhatunk meg. A bíborosokhoz írtak szerint „az említett szűz szent voltáról és csodatetteiről számos súlyos bizonyítékkal” lehet szolgálni, ezért kéri, hogy segítsék az ügyet.³² A pápának címzett kérvény valamivel részletesebb. Hosszas bevezetés után szól a kolostorról, a IV. Béla-féle alapításról, Margit odakerüléséről, illetve példamutató életéről. Majd szó esik a csodatetteiről és a halála utáni vizsgálatokról: „Margit pedig az életbeli érienyesség és a szent cselekedetek folytán olyan égi kegyben részesült, hogy mind életében, mind halála után nagyszerű és nyilvánvaló csodákkal tündökölt, amit mostanáig sokak hiteles ta-

²⁹ Friedrich Steill: *Ephemerides Dominicano-sacrae. Das ist Heiligkeit und tugendvoller Geruch, der aus allen Enden der Welt zusammen getragenen Ehren-Blumen deß himmlisch-fruchtbahren Lust-Gartens Prediger Ordens.* I–II. [köt.] Köln–Hildesheim: Johann Baptista Meißner, 1727. I. 107–108. – Az 1729-es másolatok és Pálffy levelének forrása: Prímási Levéltár (Esztergom), Archivum Ecclesiasticum Vetus, No. 1030. Egy irat kivételével (egy Seelhammer nevű domonkos szerzetes 1729. június 5-én kelt, Margit szentté avatását sürgető levele) minden elérhető a MOL DF 278 966. jelzet alatt.

³⁰ Sigismundus Ferrarius: *De rebus Hungaricae* i. m. 379–380., 382.

³¹ Márk tinnini püspök 1463. évi római követségére I. Fraknói Vilmos (szerk.) – Mayer Gyula (repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei* i. m. 125., 128–129. [rég: I. 39. 30. sz., 42–43. 33–34. sz.]. – A Király Ilona által idézett források (az általam is forgatott Kaprinay-féle másolatok) alapján nem lehet kijelenteni biztonsággal, hogy 1464-ben Mátyás Márk tinnini püspököt küldte II. Piuszhoz, illetve hogy a magyar király az egyházfő halála után annak utódjához, II. Pálhoz is menesztett egy küldöttséget a kanonizáció ügyében. Vö. Király Ilona: *Árpád-házi Szent Margit és a Sziget*. Budapest: Szent István Társulat, 1979. 143.

³² „de cuius virginis [sc. Margarete] sanctitate et miraculis multa et magna testimonia produci possunt” – Fraknói Vilmos (szerk.) – Mayer Gyula (repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei* i. m. 145. (rég: I. 59. 44. sz.) (MOL DL 50 404.: 25r nyomán [nem fol. 26, ahogy Fraknói írja]). 16. század eleji másolata: MOL DF 290 345.: 41–42. 17. századi kiadása: Sigismundus Ferrarius: *De rebus Hungaricae* i. m. 381–382. (nem idézi Fraknói). 18. századi másolata: BEK Kt. Collectio Kaprinayana Ser. B. Tom. LXI, 83–84. No. XXXV.; *Monumenta Romana* i. m. III. 176. 285. sz. [a *Monumenta Romana* i. m. a Fraknói Vilmos (szerk.) – Mayer Gyula (repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei* i. m. nyomán vette át]. – A magyar fordítása: V. Kovács Sándor (vál.) – Ballár Piroska (ford.): *Mátyás király levelei, 1460–1490*. (Magyar Levelestár) Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1986. 36. 16. sz.

núságtétele is bizonyított. Ismeretes, hogy nem sokkal halálát követően a különféle római egyházfők által vagy kirendelt, vagy kiküldött vizsgálóbiztosok – számos megfelelő tanút meghallgatván és az egész Magyarország tanúskodása alapján – [minderről] megbizonyosodtak, valamint [mindezt] írásba foglalták.” Az ügy azonban a királyok és a körülmények gyakori változása miatt halasztást szenvedett, a magyar király kéri az egyházfőt, hogy karolja fel az ügyet.³³

Mint alább látni fogjuk, korántsem merész az a feltételezés, ha Ransanus fentebb idézett sorai („sok csoda tette híressé mind a mai napig”), illetve az egyházfőnek címzett kérvény vonatkozó tagmondata („mostanáig sokak hiteles tanúságtétele is bizonyított”) alapján Mátyás-kori csodák megtörténte következtetünk.

Új adatok: a budai káptalan kiadványai

A budai káptalan általam felfedezett oklevelei (1. táblázat) biztos adatokkal és ismeretlen szempontokkal szolgálnak. Mint említettem, 11 kiadványról van szó, amelyek közül kettő csak részleteiben olvasható. Az 1465-ös nagy, átíró oklevél (8. sz.) kivételével mind a megrongálódott, mind pedig az ép példányok egy-egy csodás eseményt tartalmaznak. Maga a forma is figyelemre méltó, hiszen – tudomásom szerint – a Magyar Királyságban a csodák általában csodajegyzék formájában egy kötetben összegyűjtve vagy egy nagyobb műben hagyományozódva maradtak fent.³⁴ Az oklevelek szövege-

³³ „Ea Margareta vite honestate ac sanctis operibus tantum celitus gratiam promeruerit tam in corpore quam post obitum magnis et evidentibus miraculis corrugarit quemadmodum adhuc multorum fidedigna testimonia comprobant et paulo post eius mortem a diversis Romanis pontificibus vel deputati vel missi inquisitores examinatis inde pluribus idoneis testibus et tota proficiente Hungaria comperisse ac scriptum reliquisse dinoscuntur...” – Fraknói Vilmos (szerk.) – Mayer Gyula (repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei i. m.* 143–145. (rég: I. 57–59. 43. sz.) [MOL DL 50 404.: 21r–22v nyomán] – a korábbi kiadások adataival. Az idézetből (Fraknói Vilmos [szerk.] – Mayer Gyula [repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei i. m.* 144. [rég: I. 58.]) a Fraknói-féle központozást elhagytam. – 16. század eleji másolata: MOL DF 290 345.: 40–41. 17. századi kiadása: Sigismundus Ferrarius: *De rebus Hungaricæ i. m.* 380–381. (nem idézi Fraknói). 18. századi másolata: BEK Kt. Collectio Kaprinayana Ser. B. Tom. LXI, 81–83. No. XXXIV. *Monumenta Romana i. m.* III. 174–175. 283. sz. (a *Monumenta Romana i. m.* a Fraknói Vilmos [szerk.] – Mayer Gyula [repr. s. a. r.): *Mátyás király levelei i. m.* nyomán vette át). – Itt köszönöm meg Lakatos Bálintnak a forrásrészlet fordításában nyújtott segítségét.

³⁴ Vö. Sarbak Gábor: *Miracula Sancti Pauli primi heremite. Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve, 1511.* (ΑΓΑΘΑ XIII.) Debrecen: DTE BTK Klasszika-filológiai Tanszék, 2003.; Stanko Andrić: *Kapisztrán Szent János csodái.* Budapest: METEM – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2009. 79–105., 122–135.; Klaniczay Gábor: Szentté avatás (kanonizáció). In: MaMűL XI. 132–135.; Uő: Szentisztelet. In: Uo. 135–147. – A Boldog Ilona-legenda második mondata alapján („Nos, sorores sanctae Katherinae de Vesprimio referimus ea ...”) elképzelhető, hogy a legendaíró részben talán korábbi okleveles forrásra is támaszkodhatott. A legenda legújabb kiadása: Szovák Kornél – Veszprémy László (repr. szerk.) – Szentpétery Imre (szerk.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianæ gestarum.* I–II. köt., bőv. repr. Budapest: Nap Kiadó, 1999. II. 710–715.

zése a „szokásos” káptalani kiadványok stílusával, fogalmazásmódjával teljesen megegyezik.³⁵ A forrásokból élénk táruló kép leginkább a hiteleshelyek előtt tett bevallásokra emlékeztet: a káptalan emlékezetül adja, hogy a felsorolt emberek előtt személyesen megjelentek, és vallomást tettek. Hogy a káptalan emberei kiszálltak vallomás felvételére, ritkább, de korántsem szokatlan jelenségnek tartható.³⁶ A nyulakszigeti apácák esetében azonban – ha nem megbízottjuk jelent meg a káptalan előtt – ez felelt meg a bevett gyakorlatnak: Anna priorissa kérésére meghatározott kanonokok kiszálltak a kolostorba, ahol elvégezték a kijelölt feladatot, majd onnan visszatérve elmondták a történeteket.³⁷ Néhány nappal a kiszállás után pedig sor került az oklevél szövegének rögzítésére, a szemtanúk által elmondottakat egy elbeszéléssé gyúrták össze.³⁸ A *contextus* után a 6. számúnál már közvetlenül a *datatio* következik, a többi esetben a keltezést egy igen rövid, két kivétellel (9. és 11. sz.) a pecsételést mikéntjéről szót sem ejtő *corroboratio* előzi meg.

Az eredetiben fennmaradt okleveleknek (8–11. sz.) a tartalom mellett egy másik, igen fontos jellemzője, hogy ezeket közjegyzők is hitelesítették, a hét oklevelet magában foglaló darabot, talán nem véletlenül, ketten is. A kiadványok elsősorban nem hazai célra, hanem nyilvánvalóan az Apostoli Szentszék számára készültek. Részben ezért is kerülhetett rájuk a közjegyzői záradék, hiszen ezáltal mind a világi, mind az ebben az esetben jóval fontosabb egyházi bíróságok előtt hitelesnek számítottak. Az eljárás a magyar okleveles anyagban nem teljesen szokatlan, alapvető kézikönyvében Szentpétery Imre is szól röviden róla.³⁹ 1462-ben talán éppen azért írták át a hét ko-

³⁵ Egy kivétel mutatkozik csupán: a táblázat szerinti 10. számú (és szövegtöredékek alapján elképzelhető: a 9. számú is) különösen kezdődik. Az intitutatio után közvetlenül egy szokásos promulgatióra (pl. ad universorum notitiam tenore presentium) hasonló inscriptiós részt találunk, amely után következik a valódi promulgatio. Hazai vagy külföldi szövegpárhuzamra egyelőre nem bukkantam. „Capitulum ecclesie Budensis ad noticiam presentes intencium providencia humana litteras advenit, ut earum patrocínio res que in tempore aguntur noticie commendaret singulorum rerum gestarum noticiam simul et veritatem ita representaret omnibus, ut sicuti accioni rerum presentes sic et absentes rerum inseri haberent. Proinde ad universorum Christi fidelium tam presencium quam futurorum noticiam harum serie volumus pervenire quod [...]” – 10. sz. oklevél. A 9. számú oklevél töredékei alapján úgy vélem, hogy annál is a 10. számúéhoz rendkívül hasonló (ha éppen nem ugyanolyan szövegezésű) *protocollum* volt.

³⁶ A pannonthalmi gyakorlatra vö. Dreska Gábor: *A pannonthalmi konvent hiteleshelyi tevékenysége*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE, 2008. 19–20. Online dokumentum: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/dreska/diss.pdf> (Letöltés ideje: 2011. november 5.)

³⁷ Pl. MOL DL 14 436. (1450), DL 14 567. (1452), DL 15 578. (1462).

³⁸ Ez alól a legkésőbbi, az 1467. évi oklevél (11. sz.) mutatkozik kivételnek. Ennél a töredékesség ellenére is világos, hogy a tanúvallomások nincsenek egybedolgozva. Viszont hosszabb, folyamatos szöveg híján egyelőre nehéz annak az eldöntése, hogy a vallomástevők ugyanarról vagy pedig más-más esetről számoltak-e be. Az utóbbi tűnik valószínűnek, körülbelül hat tanúvallomásról lehet szó. Az elmondottak a többi oklevélben megismert gyakorlattól teljesen eltérnek.

³⁹ Szentpétery Imre: *Magyar oklevéltan. A magyarországi középkori okleveles gyakorlat ismertetése*. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.) Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1930. repr.

rábbi dokumentumot, mivel azok nem feleltek meg a formai követelményeknek. Az átíró oklevél (8. sz.) egyszer sem szól a pecsételéstről és/vagy közjegyzői záradékról. Mindössze annyit tudunk meg belőle, hogy a hét korábbi oklevél papírra íródott.

Ugyan a 10 csoda alapján értelmetlen statisztikát készíteni, mégis mintha kirajzolódna bizonyos időszakok: 1460 márciusa–júliusa, 1461 [júliusa,] decembere–1462 júliusa, egy oklevélpár 1465 októberéből maradt fent; majd nagyobb szünet után 1467 júniusában kelt az utolsó fennmaradt diploma.⁴⁰ A foghíjasság talán annak szólhat, hogy nem vezettek ekkoriban rendszeresen jegyzőkönyvet, kevésbé a források pusztulását kell keresni a „rendszerelenség” mögött. A fellépő hiányosságokról tanúskodhat talán a leghosszabb csoda is (5. sz.). Ebből megtudhatjuk, hogy az egyszer már meggyógyult négyéves kislány betegsége azért tért vissza, mivel a priorissa nem váltotta be fogadalmát: nem jegyeztette fel a csodás gyógyulást. Mindez természetesen csupán találgatás, mivel az 1462 júliusában kelt átíró oklevél (10. sz.) által megtartott, meglehetősen heterogén tartalmú dokumentumok között – egyéb források híján – nem sikerült semmiféle „szelekciós szempontot” fellelni. Elképzelhető, hogy egy „pílanatfelvétellel” van dolgunk.

Érdekes párhuzam mutatkozik Remete Szent Pál közeli, budaszentlőrinci sírja körül történt csodáival. Ha az időben legkorábbi, az 1470–1472 közötti események gazdagon dokumentált korszaka előtti eseteket nézzük, az 1465 és 1468 közötti négy évben a nyulakszigeti történetekhez hasonlóan igen alacsony számban kerültek rögzítésre a csodás esetek (6 darab). Knapp Éva feltételezése szerint azért találni csodákban szütkölködő esztendőket, évtizedeket, mivel azokból az időszakokból hitelességi szempontok alapján megrostált forrásanyag áll rendelkezésre.⁴¹

Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 1995. 241–242. és 13. jegyz. (§ 142.). Az általa idézett oklevelek: MOL DF 207 487., DF 208 094. L. még: Bónis György: A sasadi tizedper közjegyzői a XV. század derekán. *Levéltári Közlemények* 42, No. 1 (1971): 109–110.; Csukovits Enikő: Közjegyzők a középkori Magyarországon. In: Rokolya Gábor (szerk.): *700 éves a közjegyzőség Magyarországon. A 2008. november 27-i jubileumi konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata.* Budapest: Magyar Országos Közjegyzői Kamara, 2008. 67–69. – A többszörös megerősítésre vö. még: Toni Diederich: Ad maiorem cautelam. Zur Kumulation von Beglaubigungsmitteln in einer Urkunde des Kölner Domkapitels von 1480. *Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* 52 (2006): 159–190., küll. 171–179. A tanulmányra Solymosi László professzor úr hívta fel a figyelmemet, amit ezúton hálásan köszönök.

⁴⁰ Más adat híján feltételezem, hogy nem sokkal az oklevél írása előtt történtek az elbeszélte események.

⁴¹ Az időrendi jegyzék: Sarbak Gábor: *Miracula i. m.* 130. A budaszentlőrinci jegyzőkönyv és/vagy évkönyv nyomaira, a rendszerességre: Knapp Éva: Remete Szent Pál csodái. A budaszentlőrinci ereklyéhez kapcsolódó mirákulumföljegyzések elemzése. *Századok* 117, No. 3 (1983): 518–519. és 46. jegyz., 520., 525. 79–81., 84. jegyz., 549.; Sarbak Gábor: *Miracula i. m.* 112–119. (No. 70–78)

A csodák felépítése, tartalma

Először azt érdemes szemügyre venni, hogy mi módon értesülnek a vallomástevők a csodákról. Ha kívülállók tanúskodtak a csodatételről, hangsúlyozták, hogy az események a szemük láttára („ad visum eorum”: 1., 3., 4. sz.) történtek, egy esetben (7. sz.) a tudomásuk szerint („ad scitum [...] eorum”) kitétel is olvasható. Az utóbbi körülmény egy másik, az összes között a legkülönösebb esetben is megtalálható, amely továbbmutat a csodás történésben ilyen vagy olyan módon érintett személyek beszámolójára. A 2. számú dokumentumban hárman jelentek meg a káptalan előtt. Az egyiküknek, Dánóci Benedeknek a szigeti apácák rendkívüli szükségstől hajtva („ex speciali necessitate”) elzalogosították Árpád-házi Margit koronáját, amelyet Margit világi módon viselt („coronam virginis Margarethe [...] quam ipsa virgo Margaretha in habitu seculari ferre solebat”). A férfi egy erős ládikába zárta a becses ékszert, amelyet ágya fejéhez rakott. Annak ellenére, hogy jól be volt zárva a ládika, éjszaka egymás után nagy zajjal háromszor is kinyílt az ágyban alvók nagy ijedelmére. Benedek és felesége úgy vélték, méltatlanok arra, hogy a koronát maguknál tartsák, így azt napkeltekor tüstént visszavitték a kolostorba. Lényeges kiemelni, hogy az eseményt maguk a szereplők tekintették csodának, az ő értelmezésükben kapcsolódott a megmagyarázhatatlan eset a tárgy valaha volt tulajdonosához. Mi több, fontosnak tartották, hogy minderről a budai káptalan előtt be is számoljanak.

További három esetben (5., 6., 10. sz.) biztosan tudjuk, egy alkalommal (9. sz.) valószínűsíthetjük, hogy a csodában valamilyen módon érintett ember állt a káptalan elé: kétszer csak a kísérő tett vallomást (5., 6. sz.), kétszer pedig (9., 10. sz.) a betegségből Margit közbenjárásával felépült személy. Mind a négy között, mind pedig az egész anyagban a legfigyelemreméltóbb az 5. számú oklevél által megőrzött történet. Maga az apácák priorissája, Anna nővér számolt be más, az eseményeket kívülállóként követő nővérekkel együtt arról, hogy egy négyéves kislány miként gyógyult fel hirtelen fellépő betegségéből. A szöveg elbeszélése szerint a főnökasszony az, aki a nagybeteg kislány mellett a másik főszereplőnek tekinthető, ő segédkezett első helyen a gyermek megmentésében. A többi csodával ellentétben ráadásul két „fordulót” lehet elkülöníteni, mivel első alkalommal a priorissa nem tartotta be fogadalmát (nem íratta le a csodát). Ugyan a szokásos fordulatokat tartalmazza, de a többenél jóval nagyobb igényességgel (és részletességgel) fogalmazták meg ennek a bevallásnak a szövegét, emiatt véleményem szerint egy ún. mirákulum-elbeszélésről lehet szó.⁴²

A koronával történeteket rögzítő csodaleíráson kívül, amelynek párhuzamát egyelőre a magyar anyagban nem sikerült fellelnem, a szokásos motívumokat találhatjuk meg. Két esetben (1. és 7. sz.) ördögűzésről van szó. Mind a kétszer Margit vezeklő-övével (7. sz.: „cingulus ferreus, quem [...] Margaretha vivens in suo nudo corpore

⁴² Vö. Knapp Éva: Remete Szent Pál i. m. 526.

ferre solebat”) végezték a kiűzést – oly módon, hogy a megszállott nyakára rakták a vastárgyat. Az efféle gyógyítás nem példa nélküli, mivel már a 13. századi jegyzőkönyvből és az abból merítő *Legenda Maior*ból is ismert a királylány önsanyargató vasövének alkalmazása, csak éppen szülés közbeni fájdalom csillapítására használták.⁴³ Két bénulás fordul elő (3., 4. sz.): egy kislány, illetve egy Péter nevű szerzetes (monachus) esetében. Az előbbinek csak a lába, míg az utóbbinak a kezei-lábai váltak használhatatlanná a fellépő bénulás miatt. A két dokumentum további érdekessége, hogy a kelezésük között mindösszesen tizenegy nap különbség van – igaz, a történetek eredetileg egymástól akár több hónapnyi időközre is lehettek. Szintén a csodálatos gyógyulások közé sorolandó két apáca esete (9., 10. sz.), akik talán ugyanabban a pontosan nem azonosítható, az egész apácaközösséget megfertőző ragályban betegedtek meg. Az a kislány, aki Anna priorissa segítségével gyógyult fel közelebbről nem azonosítható betegségéből, eszméletét veszítette, és leállt a légzése (5. sz.). Egy kisfiú szintén halottnak tűnt („quasi mortuus”), mivel leesett otthon a ládáról (6. sz.).

A csodák mindig Margit sírjánál történtek. Két kivételt lehet említeni: a 2. számú oklevélben rögzített események Dánóciék otthonában, szentfalvai előnevük alapján talán a késő középkori Pest külvárosának számító Szentfalván játszódtak. A 10. számúnál a halálosan beteg apáca valószínűleg kolostori betegágyában imádkozott Margithoz. Töredékes információink vannak arról, hogy a sír körüli fohászkodás során, amelyek szövegéből többet is megőriztek az oklevelek, vagy akár előtte vagy utána miféle szertartást követtek. Legtöbbször csak annyit tudunk, hogy a gyógyulás a sírnál tett ima után következett be. Egy esetben arról értesülünk, hogy imádkozáskor a sírt is megkerülték, és ekkor múlt el egy kislány lábbénulása (3. sz.). Az aprólékos 5. számú oklevélben az olvashatjuk, hogy az apácák a templom ajtaját becsukták és a sír körül földre borulván hangosan imádkoztak („circa ipsum sepulcrum lamentabiliter se in oracione prosternens”), a kislány pedig nemsokára hangos sírással jelezte, hogy

⁴³ *Legenda Maior*: „az egyik fráter [...] jóságosan megsajnálta a veszélyben forgó asszonyt, és adott neki abból a ciliciumból, amely Szent Margit szűz hátán volt” – Madas Edit – Klaniczay Gábor (szerk.): *Szentek a magyar középkorból II. Legendák és csodák, 13–16. század.* (Millenniumi magyar történelem. Források) Budapest: Osiris Kiadó, 2001. 283. II. 62. Ugyanez a jegyzőkönyvben: *Monumenta Romana i. m. I.* 289. 198. sz.: L. sz.; Bellus Ibolya – Szabó Zsuzsanna: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 204. XLII. sz. Összefoglalóan: Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 423. L. sz., 432. 16. sz. A vezeklőövet napjainkban Esztergomban őrzik: Főszékesegyházi Kincstár, ltsz. 64.202.1. Vö. Cséfalvay Pál (szerk.): *A magyar kereszténység ezer éve. Hungariae Christianae Millennium.* Budapest: Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2002. 33–34. 2.23. sz. – Mi több, a becses Árpád-kori jegyzőkönyvből, illetve a legendákból megtudhatjuk, hogy Margit (valószínűleg levágott) hajához, annak mosadékvizéhez, a királylány vélumához, illetve skapuláréjához is kötődtek csodás történetek. (Az alábbiakban Deák Viktória Hedvig monográfiájában található mindkét lista adatát közlöm, attól függetlenül, hogy nagyrészt átfedésekről van szó.) Haja: Deák Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 422. XXVIII. sz., 440. 55. sz., Margit hajának mosadékvize: uo. 421. XXII. sz., 422. XXXVIII. sz., 423. XLIX. sz., 431. 12. sz., 432. 17. sz., 433–434. 24. sz., 442. 62. sz., Margit véluma: uo. 424., LV. sz., 433. 20. sz., 439. 50. sz., Margit skapuláréja: uo. 420. VIII. sz., 442. 62. sz.

visszanyerte eszméletét. Miután pedig egy meggyújtott gyertyát helyezett a sírra, beszélőkészsége is visszatért. Betegségének kiújulásakor még kevesebbet hallunk a meggyógyulás részleteiről. Két világi asszony a beteg kislányt a szentmise idejére a sírhoz kísérte, ahol könnyű álomba merült, majd az áldásosztás után magához tért és ismét egészséges volt.⁴⁴

Az oklevelek szereplői

Lényeges szólni a csodás történetekben említett személyekről is, azonosításuk ugyanis közelebb vihet az oklevelek keletkezési körülményeinek megértéséhez. Legtöbb adat az esetek rögzítését végző kanonokokról áll rendelkezésünkre – hála Köblös József alapvető munkáinak.⁴⁵ A közjegyzők közül Újfalusi Benedeket és Garai Forgács Lászlót is e nagy tekintélyű káptalan tagjai között találjuk. Az előbbinek közjegyzői ténykedése teljesen újdonság; egy 1457-es esetben csupán mint szentszéki jegyző írta alá a nevét,⁴⁶ Garai Forgács László közjegyzőként egy 1453-as és 1458-as oklevélből is ismert.⁴⁷ A harmadik közjegyző, Beckói Máté fia Pál egyelőre azonosíthatatlan.

⁴⁴ A sír körüli ima és annak formája aligha lehetett rendkívüli. A templom ajtajának bezárására azért volt szükség, mivel az apácák elhagyták a zárt, kolostori részt, és világi hívek által is látogatott térbe értek, akikkel nem lehetett találkozniuk. (Többek között ez volt az oka annak, hogy mindig a budai káptalan embere szállt ki a Nyulakszigetére, azokban az esetekben, amikor az apácáknak bevallást kellett tenniük.) – 1499-ben az akkori priorissa, Zsófia számára a domonkos rendfőnök által kibocsátott engedély is hasonló intézkedéseket említ: „a priorissa a materek meghallgatása után Szűz Mária képének meglátogatására bárókat és mágnásokat bocsáthat be a monostor falai közé. Meghagyja azonban a generalis, hogy ezek a látogatók ne egyenek a monostorban, hanem ájtatosságuk elvégzése után távozzanak onnan. Ha a monostort látogató matrónák közül valaki éjjelre is ott maradna, az ne az apácák hálótermében kapjon szállást, hanem az épület egészen más részében, az apácáktól teljesen elkülönítve. Együttal arra is engedélyt ad a generális, hogy az apácák évenként tíz alkalommal megvizitálhatják Szent (!) Margit sírját; itt azonban az a kikötése, hogy ilyenkor az egyház ajtaja zárassék be, és semmiféle világi ember – asszony se – legyen ott, és az ajtó addig ki ne nyitassék, amíg az apácák a monostorba vezető ajtón át el nem távoztak a templomból” – Harsányi András: *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen: Nagy Károly grafikai műintézete, 1938. repr. Budapest: Kairosz Kiadó, [1999.] 105.

⁴⁵ Ábránfalvi Miklós, Bátorfi Gál, Bátorfi Pál, Garai (Forgács) Péter, Kalászi Jakab, Pályi Sebestyén, Sárvári László, Újfalusi Benedek kanonokokra l. Köblös József: *A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526*. (Magyar Országos Levéltár, Forrástudományi segédletek 3.) Budapest: MOL, 1987. passim; Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Budapest: MTA TTI, 1994. passim.

⁴⁶ MOL DF 237 628. (1457). (Köblös József nyomán bukkantam az oklevélre.)

⁴⁷ MOL DL 71 389. (1453), DL 71 390. (a közjegyzői záradék koraujkori másolata, a DL-DF adatbázisban szereplő keresztnév [Péter helyett Pál] véleményem szerint hibás). Egy általa közjegyzői záradékkal ellátott oklevél (nem sorolom fel a példányokat): Nagy Iván – Nyáry Albert (szerk.): *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458–1490*. I–IV. köt. (Monumenta Hungariae Historica

Érdekes módon nemesekről egyáltalán nem esik szó, egyedül az 5. számú oklevél csodájának központi alakjáról, egy négyéves kislányról említik meg, hogy nemesi származású.⁴⁸ Ezzel szemben számos egyházi személlyel, néhány jobbággal (*providus*) találkozni a forrásokban. Döntő többségében (valószínűleg mezővárosi) polgárt (*circumspectus*) említenek az oklevelek, ők vannak jelen a legnagyobb számban a vallomástevők között. Ugyanakkor mindösszesen egyetlen esetben (2. sz.) ők a csodás események „kedvezményezettjei”.⁴⁹ A kevés számú oklevélből származó történetek alapján sokkal jellemzőbbnek tekinthető, hogy egyházi személy vagy jobbágy betegszik meg.

Legkevésbé éppen a csodák „főszereplőit” ismerhetjük meg: az olykor név nélkül vagy csak keresztnévvel említett személyeket lehetetlenség más forrásban azonosítani. Más a helyzet a vallomástevőkkel. A két nyulakszigeti apáca saját megbetegedéséről és csodás gyógyulásáról számolt be. E két eset nem nyújt személyükre nézve fogódzót. A 11. számú oklevélben több helyen előforduló Szent Mihály-kolostor Benedek nevű prépostjában az apácákkal északon szomszédos premontreiek előljáróját kell látnunk. Néhány általa kiadott oklevélen és töredékadaton kívül nem tudunk semmit róla.⁵⁰ Ugyanez a helyzet sajnos az alkeszi plébános, László szerpap esetében is (11. sz.).

Feltűnően sok helyen fordul elő a nyulakszigeti jelző – egy jobbágy és számos *circumspectus*-nak mondott személy neve mellett egyaránt olvashatjuk. Praktikus lenne a mára nyomtalanul elpusztult, a kolostortól nem messze fekvő, egyébként névtelen falu (mezőváros?) lakóival azonosítani őket. A forrásokból azonban a 13. század után nincs egyetlen adat sem a település továbbélésére.⁵¹ Az apácák szigeti hegemoniája

IV. osztály, I–IV. köt.) Budapest, 1875–1878. I. 22–25. 16. sz. (milánói példány nyomán). Egy 1454. évi szentszéki perben tanúként van jelen (Petro de Gara notario publico). Balogh Elemér (szerk.): Bónis György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon.* (Jogtörténeti tár 1/1.) Budapest: Püski Kiadó, 1997. 336. 2787. sz. (MOL DL 44 737. nyomán)

⁴⁸ Mivel a kislányt a kolostorban érte a betegség, valószínűleg egy, a kolostorba beadott leánygyermekről lehetett szó.

⁴⁹ A fogalmakra vö. Kubinyi András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények* 37, No. 2 (1966): 235–242.

⁵⁰ Benedek premontrei prépostra vö. Rupp Jakab: *Buda-Pest és környékének helyrajzi története.* Pest: MTA Történelmi Bizottsága, 1868. 62.; Kiss Kolos Jenő: *A margitszigeti Szent Mihályról nevezett premontrei prépostság története.* Budapest: Hellas Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, 1932. 45. (MOL DL 16 693., DL 16 948. nyomán) – Továbbá még (mind 1469-ből): MOL DL 12 803., DL 12 804., DL 17 104–106. – A kolostorra összefoglalóan l.: Király Ilona: *Árpád-házi Szent Margit i. m.* 29–40.; Koszta László: *Egyház és intézményei a középkori Pest és Pilis megyében.* In: Zsoldos Attila (szerk.) – Torma István (közreműk.): *Pest megye monográfiája. I/2. köt. A honfoglalástól 1686-ig.* Budapest: Pest megye Monográfia Közalapítvány, 2001. 215.

⁵¹ ÁMTF IV. 655.; Kubinyi András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: Gerevich László – Kosáry Domokos (szerk.): *Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején.* Budapest: Budapest Főváros Tanácsa, 1973. 29.; Éder Katalin – Kovács Eszter – Viemann Zsolt: *Budapest, XIII. kerület Margitsziget. Régészeti hatástanulmány.* Kézirat. Budapest: BTM, 2009. 14–15. (Köszönöm Kovács Eszternek, a BTM régész-főmúzeológusának, hogy a doku-

miatt jó eséllyel feltételezhetjük, hogy a nyulakszigetinek nevezett emberek igen szoros kapcsolatban álltak a női közösséggel.⁵² Jó példa erre a *circumspectus*nak címzett Nyulakszigeti Gályás Tamás esete, akit különféle hatalmaskodások és birtokjogi viták miatt támadt peres ügyekből mint az apácák ügyvédjét ismerjük. A legkésőbbi, 1467-es oklevélben felesége már özvegyként tűnik fel a vallomástevők között (11. sz.).⁵³

A nem nyulakszigetiként említett *circumspectus*ok közül kettő szintén az apácákkal állhatott kapcsolatban. 1473-ból ismeretes egy hatalmaskodás, amelyben a nyulakszigeti kolostor jobbágysai között egy Zubor Kelemen és egy Szegedi Máté nevű férfit is felsoroltak. Nem lehetetlen, hogy mindketten a 7. számú oklevélben szereplő személyekkel azonosak. Zubort jenőinek (Pest m.) mondták, azaz közvetlenül a pesti oldalon lévő Jenő faluból származott,⁵⁴ Szegedit pedig nyulakszigetinek nevezte a forrás. Ezek az adatok nem mondanak ellent felvetésünknek.⁵⁵ A szintén 7. számú oklevélből ismert Igali Kapthas Barnabás 1462-ben, 1471-ben az apácák officialisaként, 1473-ban ügyvédeként tűnik fel, 1475-ben pedig az apácák hatalmaskodó, igali jobbágysai között szerepel.⁵⁶

További három emberről óbudai kapcsolat bizonyítható. A tanúk között két oklevélben előforduló és mindannyiszor első helyen említett Patika Miklós valószínűleg azonos azzal az óbudai férfival, akit 1451-ben az apácák emberei között említettek.⁵⁷ Rokona lehetett annak a Patika Demeternek, aki 1452-ben Óbuda város bírása volt,⁵⁸ azaz egy jelentős helyi polgárcsalád tagjáról lehet szó. Borbála asszonyt az 1. és 3. számú okleveleken kívül mindösszesen egyetlen forrásból⁵⁹ ismerjük. Ennek alapján csak annyit tudunk megállapítani, hogy ő és hitvese 1476-ban még élt, és volt egy János nevű fiuk. Az óbudai asszony kapcsolatrendszerét jobban megértjük férje, Óbudai Hiddeg Benedek révén. A férfit egyetlen csodás történetben sem találjuk meg, viszont ő volt az, aki 1462 júliusában Anna priorissa kérésére a hét korábbi oklevelet a budai káptalannal átíratatta. Nyilvánvalóan ismerte az apácák jobbágysait, familiárisait, hiszen né-

mentumot rendelkezésemre bocsátotta.) Vö. még: Csánki I. 9.: „Ezenkívül a kolostorokhoz tartozó cselédség, szolgák, jobbágysok és kézművesek apró házai álltak a sziget különböző részein, melyeknek az apácakolostorhoz tartozó csoportját «ez szigetbeli falu»-nak nevezi a Margit-legenda.”

⁵² A Nyulakszigetét 1276-ban IV. László a domonkos apácáknak adományozta, mindebből kivéve a premonstrei és a ferences kolostorok kerítésekkel lehatárolt területét. ÁMTF IV. 656.

⁵³ Pl. MOL DL 13 678 (1442), DL 14 097. (1447), DL 1014. (1448), DL 15 282. (1458), DL 1468. (1459), DL 731. (1460). Egy 1458 decemberében keletkezett oklevélben tanúként említik: egy másik férfival együtt szigeti *hospesként* szerepel („presentibus [...] circumspectis [...] Thome(!) Galyas et Nicolao Magno hospitibus de eadem Insula”).

⁵⁴ Ez is a nyulakszigeti apácák birtoka volt. Csánki I. 29.; ÁMTF IV. 523–525.

⁵⁵ MOL DL 17 474.

⁵⁶ MOL DL 15 743., DL 17 170., DL 17 502., DL 17 726. Az apácák igali birtokaira vö. Csánki II. 578.

⁵⁷ MOL DL 14 451.

⁵⁸ MOL DL 14 583.

⁵⁹ MOL DL 17 822.

hányszor a nyulakszigeti kolostor udvarbírójaként fordul elő a forrásokban. Gályáshoz hasonlóan sok adat maradt fent, hogy az apácák képviseletében ügyvédként járt el.⁶⁰

Az ép oklevelekből csupán hat személy maradt azonosítatlan (Bogdáni Gergely, Németh Bálint, Kalanday Gergely, illetve három szentfalvai lakos).⁶¹ Mindehhez hozzáveendő a 11. számú oklevélből csonkán ismert nevek is, amelyek legnagyobb része töredékességük miatt nem értékelhető.⁶² Az arányokat tekintve az azonosítás – akár Remete Szent Pál, akár Kapisztrán János csodáival összevetve – jó eredménynek tartható. Ez azzal magyarázható, hogy nyulakszigeti apácák levéltára viszonylag épen megmaradt, és úgy tűnik, hogy a tanúk többségét a hozzájuk valamiféleképpen kötődő személyek (saját rendtagok, jobbágyok, familiárisaik) tették ki.⁶³

Az még további kutatásokat igényel, hogy a nyulakszigeti apácák és a domonkos rend 1459-ben kirombant és véglegesen csak 1489-ben lezárult viszálkodása⁶⁴ és a kanonizációs kísérlet között az időbeli párhuzamosságon túl kimutatható-e további kapcsolat. Hasonlóképpen vizsgálat tárgyát kell képeznie annak is, hogy Sienai Szent Katalinnak a domonkosok számára rendkívül fontos 1461. évi szentté avatása a magyar

⁶⁰ Pl. MOL DL 429. (1458 – udvarbíró is), DL 15 608. (1461 – udvarbíró is), DL 15 787. (1462), DL 15 389. (1463), DL 16 047. (1464), DL 16 262. (1465), DL 16 421. (1466), DL 16 580. (1467). – 1458-ban a királynéi Óbuda lakosa volt. MOL DL 15 679. – Elképzelhető, hogy Hideg Benedek volt az a „Benedictus de Veteri Budensi laicus Vespreniensis diocesis”, aki két másik egyházzal 1459 márciusában ígéretet tett a priorissa nevében, hogy a kolostor évi egy forintot fog fizetni az Apostoli Kamarának. *Monumenta Romana i. m. III. 441. 376. sz.*

⁶¹ Szentfalva (korábbi nevén Szentersébetfalva) vélhetően a pesti domonkos kolostortól délre felelhetett. A település a késő középkorban mezővárosként is ismert. Nyilván a közelében kellett állnia a több forrásból is ismert domonkos beginaháznak, amelyet hol pestinek, hol szentfalvainak neveznek. Jelenlegi tudomásom szerint ennyi, csupán közvetett kapcsolat mutatható ki a nyulakszigeti apácákkal. A pesti domonkosokra és beginákra (a korábbi szakirodalommal): Romhányi Beatrix (főszerk.): *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. CD-ROM. Budapest: Arcanum Adatbázis Kft., [2007]. (Pest címszó); Kubinyi András: Budapest története i. m. 15., 41. 26. jegyz. Szentfalvára összefoglalóan: Kubinyi András: Budapest története i. m. 15., 41. 27. jegyz.; Tringli István: Pest megye a késő középkorban. In: Zsoldos Attila (szerk.) – Torma István (közreműk.): *Pest megye monográfiája i. m. passim* (Szentersébetfalva és Szentfalva néven egyaránt), valamint ÁMTF IV. 557. (Szentersébet címszó).

⁶² A nyulakszigeti apácák embereire összefoglalóan: Kubinyi András: Budapest története i. m. 29–30., 42. 53–55. jegyz.

⁶³ Az arányokból további, messzemenő következtetéseket még korai levonni. – A Kapisztrán János sírjához zárandokolók származási helyeinek elemzése során Fügedi Erik felvetette, hogy Újlaki Miklós vajda saját birtokain a ferences szerzetes kultuszát propagálta volna. Később ezt a feltételezést – megfelelő megalapozottság híján – elvetette. Fügedi Erik: Kapisztrán János csodái. A jegyzőkönyvek társadalomtörténeti tanulságai. In: Uő: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest: Magvető Kiadó, 1981. 7–56., kül. 19–46.; Stanko Andrić: *Kapisztrán Szent János i. m. 235.*

⁶⁴ Az apácák közvetlenül a Szentszék joghatósága alá kerültek, a domonkosok csupán gyóntatókat adhattak a közösségnek. Minderről a vizsály jelentőségéhez képest igen vázlatosan: Király Ilona: *Árpádházi Szent Margit i. m. 154–156.*; Harsányi András: *A domonkos rend i. m. 105–107.*

kezdeményezésre milyen hatással is lehetett. Aligha vitatható, hogy a magyar királyt Árpád-házi Margit kanonizációjának szorgalmazásában egyaránt vezérelhették személyes és politikai érdekek. A másik, szintén Mátyás uralkodásának elején felkarolt ügy hasonlóképpen koldulórendi vonatkozású. A ferences Kapisztrán János szentté avatási kísérleteinél igencsak elképzelhető, hogy az a magyar király részéről személyes „töltettel” (is) bírt.⁶⁵

1462 májusából ismerünk egy magyar követséget, amellyel Mátyás Kapisztrán kanonizációját akarta volna előmozdítani. Ha nem is tudjuk eldönteni, hogy a két, Margit szentté avatását sürgető kérvény ekkor hagyta-e el a kancelláriát, az egyértelmű, hogy a király rövid ideig mind a két ügyet támogatta.⁶⁶ Hogy e két levéllel együtt tanúvallomásokat küldtek-e, nem ismert. Ha így is történt, azt jó eséllyel kizárhatjuk, hogy azok azonosak lennének az általam talált darabokkal. Máskülönben a II. Pius és utóda, II. Pál idején keletkezett tanúvallomások kevés eséllyel maradtak volna egyben. Viszont ez esetben a két korai diploma jelenléte meglepő lenne, és magyarázatra szorulna. Hogy mégis miként jutottak az oklevelek az Orsiniek levéltárába, azt források híján egyelőre csak találgathatjuk.

CONTRIBUTIONS TO THE MEDIEVAL MIRACLES OF MARGARET OF HUNGARY

The article presents 6 original charters kept nowadays in Archivio Orsini (Archivio Storico Capitolino, Rome, Italy). The documents are of significant importance because they shed new light on the medieval canonization process of Margaret of Hungary (†1270) and have been ignored not only by the Hungarian but also the international research. One of the charters contains 7 extra transcriptions of earlier documents, so the total number of the diplomas makes 13. They can be divided into two groups: 2 original charters directly concerning a canonization process of Margaret from the 13th–14th centuries, and 4 original deeds of Buda chapter (*capitulum ecclesie Budensis*) authorized by the chapter itself as well as by 1 or 2 public notaries.

Each charter broadens our current knowledge, however, in the main part of the study I dealt only with the second group (written between 1460 and 1467). As for the reign of Matthias Corvinus (1458–1490), it has been well-known for a long time from his two undated petitions that the case of Margaret was taken up again between

⁶⁵ Vö. Szovák Kornél: A király és az egyház – Mátyás személyes vallásossága. In: Farbak Péter – Spekner Enikő – Szende Katalin – Végh András (szerk.): *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490*. Budapest: BTM, 2008. 393–396., kül. 395. („a boldog atya érdemei és közbenjárása által országunkat az ellenség annyi és oly sok támadásától [...] megvédelmezi”)

⁶⁶ Stanko Andrić: *Kapisztrán Szent János i. m.* 106–107.; Klaniczay Gábor: *Matthias and the Saints i. m.*

ca. 1462–1464. It was all the information we have had till now. The newly discovered sources provide us with a better and far more detailed picture: people attending Margaret's tomb site and/or praying for her were miraculously cured, and it happened not only in the 1270s (right after Margaret's death) but, as the deeds say, also in the 1460s. Most motives of the cases have good analogies in other contemporary miracle collections (Paul of Thebes, John of Capistrano).

It needs further research to judge the role of Matthias Corvinus, the Dominican order as well as the papacy in a larger perspective.

Keywords canonisation, Middle Ages, Dominican order, Saint Margaret of Hungary, miracles

	<i>Az oklevél kelte</i>	<i>Az oklevél kibocsátója</i>	<i>A csoda időpontja</i>	<i>Vallomástevők</i>
1.	1460. március 26.	budai káptalan	–	Pathyka Miklós, Bogdani Gergely, Óbudai Hydeg Benedek felesége: Borbála, Nemeth Bálint, Sebestyén (Sebastiani) Máté, Galyas Tamás, Nyulakszigeti Palfy István (circumspecti) – „ad visum eorundem” történt a csoda
2.	1460. május 1.	budai káptalan	–	Zenthfalwa-i Danoczy Benedek, felesége: Ilona, Zenthfalwa-i Anasztázia asszony (circumspecti) – „ad scitum eorum” történt a csoda
3.	1460. július 2.	budai káptalan	–	Pathyka Miklós, Bogdany Gergely, Óbudai Hydeg Benedek felesége: Borbála, Nyulakszigeti Galyas Tamás (circumspecti) – „ad visum eorum” történt a csoda
4.	1460. július 13.	budai káptalan	1460. június 29. körül	Kassai Organista Fábíán szerzetes (religiosus frater), továbbá Galyas Tamás, Nemeth Bálint, Palfy István, Nyulakszigeti Sebestyén (Sebastiani) Máté (circumspecti) – „ad visum eorundem” történt a csoda
5.	1461. december 27.	budai káptalan (Gál éneklőkanonok, Kaloz-i Jakab, Paly-i Sebestyén, Bathor-i Pál, Sarwar-i László, Marczelhaza-i László kánonok kiszálltak)	1. forduló: 1461. június 29. körül, 2. forduló: 1461. december 20. A vallomás napja: 1461. december 21.	A nyulakszigeti Szűz Mária-kolostor priorissája, Anna, valamint a kolostor ifjabb és idősebb tagjai
6.	1462. január 18.	budai káptalan	–	Nyulakszigeti Kwn János felesége: Ilona (provida)

1. táblázat: A budai káptalan okleveleinek jegyzéke

<i>Szereplők</i>	<i>Esemény</i>	<i>Fennmaradási forma</i>
egy kislány (puella)	A kislányt az ördög megszállta, gyógyítás Margit sírjánál a szentéletű királylány vezeklőjével.	Átírva a 2. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
a vallomástevők	A vallomástevők zálogba kapták Margit koronáját, amit ő „in habitu seculari ferre solebat”. A láda éjszaka kinyílt magától, Dánóciék visszavitték a koronát a kolostorba, mivel méltatlannak gondolták magukat.	Átírva a 4. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
egy kislány és édesanyja: Ágota	A kislány lába megbénult, anyja Margit sírjához vitte, ahol imája folytán meggyógyult.	Átírva a 3. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
a kolostor szerzetes testvére: Gáspár (monachus dicti claustrī, qui in habitu seculari Aranwerew Gaspar vocabatur)	Gáspár keze-lába megbénult, a sírhoz vitték, ahol a sírnál való imája folytán meggyógyult.	Átírva az 1. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
egy 4 éves nemes kislány, Anna priorissa, valamint a többi apáca, két világi aszszony (Eghhazasderzenye-i Zsuzsanna, Nyulakszigeti Dénes özvegye: Ágota)	A nemesi származású kislány eszméletét veszítette a kolostorban, azonban a <i>priorissa</i> Margit sírjánál való fohászkodása után meggyógyult. Fogadalma ellenére Anna <i>priorissa</i> a csodát nem jegyeztette fel. A <i>priorissa</i> figyelmeztető álma. A kislány ismét megbetegedett, a sírhoz vitték és elkezdték a szentmisét. Ennek végére a gyerek meggyógyult.	Átírva az 5. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
a vallomástevő és a 2 éves 4 hónapos kisfia	A kislány otthon leesett egy ládáról, <i>quasi mortuus</i> terült el a földön, anyja Margit sírjához vitte, ahol magához tért.	Átírva a 6. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.

	<i>Az oklevél kelte</i>	<i>Az oklevél kibocsátója</i>	<i>A csoda időpontja</i>	<i>Vallomástevők</i>
7.	1462. május 3.	budai káptalan	–	Kalanday Gergely, Igal-i Kapthas Barnabás, Zwbor Kelemen, Szegedi (Zegedino) Máté (circumspecti), valamint Nyulakszigeti Ambrus felesége: Margit, Nyulakszigeti Zsuzsanna asszonyok – „ad scitum et visum eorum” történt a csoda
8.	1462. július 24.	budai káptalan + Beczkow-i Máté fia: Pál (nyitrai egyhm.) császári közjegyző + Wyfalw-i Benedek császá- ri közjegyző	–	–
9.	1465. [szeptem- ber 29. után]	budai káptalan (Abranfalwa-i Miklós, Wyfalw-i Benedek kanono- kok kiszálltak) + Wyfalw-i Péter fia: Bene- dek (esztergomi egyhm.) császári közjegyző	[...] A vallomás napja: 1465. szeptember 29. után (Szt. Mihály ünnepi utáni valame- lyik nap)	[...]
10.	1465. október 6.	budai káptalan (Abranfalwa-i Miklós, Wyfalw-i Benedek kanono- kok kiszálltak) + Wyfalw-i Péter fia: Bene- dek (esztergomi egyhm.) császári közjegyző	„dum estate preterita pestilencia”: 1465. január 18. körül A vallomás napja: 1465. október 2.	Szegedi (Zegedino) Veronika <i>religiosa domina, professa monialis</i>
11.	1467. június 4.	budai káptalan + Gara-i Forgach Pál fia: Pé- ter (pécsi egyhm.) császári közjegyző	[...]	A [...]-i Szent Mihály-prépostság apátja [...] Benedek, [...], az Alkezy-i plébános: László szerpap, [...], Ágota asszony, [...] testvére: Mihály deák, [...], Galyas Tamás özvegye: Erzsébet, Madaraz(?) János, [...], Gergely szabó felesé- ge: Ilona, Ágnes [...]

<i>Szereplők</i>	<i>Esemény</i>	<i>Fennmaradási forma</i>
Thas-i Fábián, a kolostor szerzetes testvére: Péter szerzetes (monachum eiusdem claustrum)	Fábiánt az ördög szállta meg. Margit sírjánál Péter szerzetes két sikertelen próbálkozás után harmadik alkalommal nagy erőfeszítések révén Margit vezeklőővével kiűzte az ördögöt.	Átírva a 7. helyen a 8. sz.-ban, amely szerint eredetileg papírra íródott.
–	A budai káptalan előtt az apácák nevében Hydeg Benedek óbudai polgár az első hét oklevelet bemutatja és kéri az átírásukat.	Hártya, eredeti, ép. Zsinór és függőpecsét elveszett. ASC AO Pergamene: II. A. XVII. no. 42
[egy apáca] – Az oklevél hátoldalán: Liberavit [sc. Margareta] unam monialem <a> peste.	[...]	Hártya, eredeti, erősen elázott. Zsinór és függőpecsét elveszett. ASC AO Pergamene: II. A. XXXV. no. 4
a vallomástevő	A vallomástevő halálos ragálytól megbetegedett, nem volt semmi remény a felépülésre, de Margithoz való imája folytán meggyógyult.	Hártya, eredeti, ép. Zsinór és függőpecsét elveszett. ASC AO Pergamene: II. A. XVII. no. 107
[...]	[...]	Hártya, eredeti, erősen elázott. Zsinór és függőpecsét elveszett. ASC AO Pergamene: II. A. XXXV. no. 40

